

міжпроцесні зв'язки між $БП_{n_2}$ та $БП_{n_1}$. Таким чином, $E_{n_1 n_2} = E_{n_1} \cup E_{n_2}$, де $E_{n_1} = \{e_{n_1}\} = \{v_{n_1}; v_{n_2}\}$, $E_{n_2} = \{e_{n_2}\} = \{v_{n_2}; v_{n_1}\}$, $v_{n_1} \in V_{n_1}$, $v_{n_2} \in V_{n_2}$.

4. Всі міжпроцесні зв'язки між будь-якою парою бізнес-процесів підприємства $БП_{n_1}$ та $БП_{n_2}$, $n_1, n_2 \in N = \{n\}_{\overline{1, N}}$, які задано на топології $\{БП_n\}$, $n = \overline{1, N}$, формалізуються множиною граф-моделей $G = \{G_{n_1 n_2}\}_{n_1, n_2 \in N}$, $n_1 \neq n_2$. Способи представлення графів $G_{n_1 n_2}$ загальновідомі, напр., матриці суміжності або інцидентності, чи в інший спосіб.

Висновок або наукова новизна. Таким чином, у статті досліджено методологічні принципи моделювання функціональних структур систем управління підприємствами та отримано науковий результат, що полягає в удосконаленні структурно-функціональної моделі типової мережі бізнес-процесів промислового підприємства, для якої, на відміну від існуючих моделей функціональних структур економічних об'єктів, розроблено методику адаптивного моделювання «стиків» між окремими бізнес-процесами для заданої топології мережі його бізнес-процесів за допомогою побудованої множини граф-моделей спеціальної структури. Використання даного методологічного базису при вирішенні науково-практичних завдань менеджменту підприємства суттєво розширює і поглиблює можливості економічного аналізу в процесі вирішення проблемних ситуацій та робить управлінські рішення більш ґрунтовними та ефективними.

Перелік посилань:

1. Пономаренко Л.А. *Основи економічної кібернетики: Підручник* / Л.А. Пономаренко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 432с.
2. *Управление крупным промышленным комплексом в транзитивной экономике: монография* / Под общ. ред. проф. Ю.Г. Лысенко, проф. Н.Г. Гузя. – Донецк: «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 670с.
3. Лепа Р.Н. *Ситуационный механизм подготовки и принятия управленческих решений на предприятии: методология, модели и методы: монография* / НАН Украины, Институт экономики промышленности. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 308с.
4. *Адаптивные модели в системах принятия решений: монография* / Под ред. Н.А. Кизима, Т.С. Клебановой. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2007. – 368с.
5. Владимирцев А.В. *Внедрение процессной модели на предприятиях* / А.В. Владимирцев, О.А. Марцынковский, Ю.Ф. Шеханов // *Методы менеджмента качества*. – 2002. – №8. – С.15-21.
6. Андерсен Б. *Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования* / Б. Андерсен. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272с.
7. Репин В.В. *Опыт внедрения систем управления бизнес-процессами* / В.В. Репин // *Методы менеджмента качества*. – 2003. – №5. – С.12-17.
8. Репин В.В. *Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов* / В.В. Репин, В.Г. Елиферов. – М.: РИА «Стандарты и качество», 2004. – 408с., илл. (Серия «Практический менеджмент»).
9. Зворыкин Н.М. *Реализация процессного подхода на промышленном предприятии* / Н.М. Зворыкин // *Методы менеджмента качества*. – 2004. – №1. – С.35-40.
10. Ефимов В.В. *Процессы и процессно-ориентированный подход: учебное пособие* / В.В. Ефимов. – Ульяновск: УлГТУ, 2005. – 84с.

Стаття надійшла: 05.02.2015 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 681.45

JEL Classification: M21

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Кудрявцева О.В., к.е.н.,

Кудрявцев В.М., к.е.н.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація: Предметом роботи є теоретичні засади формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Метою роботи є розробка методичного підходу, що до управління економі-

чною безпекою підприємства. З метою одержання обґрунтованих висновків у процесі роботи були використані методи наукової абстракції, аналізу і синтезу. В роботі визначено сутність понять безпеки, з точки зору системного підходу, а також сутність понять надійності та ефективності. Встановлено, що поняття ефективності та надійності необхідні для підвищення стійкості системи економічної безпеки підприємства, оскільки саме стійкість є загальним критерієм економічної безпеки в довгостроковому часовому інтервалі, яка досягається шляхом комбінації сприятливих впливів ефективності і надійності підприємства. В роботі також запропоновано систему управління економічною безпекою підприємства, і розроблено механізм управління економічною безпекою підприємства. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення роботи певною мірою можуть бути внеском до економічної теорії обґрунтування економічної безпеки і чинників, що її визначають. Основні методичні результати роботи можуть бути впроваджені у практичну діяльність підприємств. Отже, в роботі запропоновано механізм управління економічною безпекою підприємства, який на підставі безперервної роботи системи забезпечення економічної безпеки, дає змогу своєчасно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози і тим самим забезпечувати довгострокову і безпечну роботу підприємства.

Ключові слова: безпека, система, надійність, ефективність, стійкість, механізм забезпечення.

ECONOMIC SECURITY SUPPORT MECHANISM DEVELOPMENT

Oksana Kudryavceva, PhD in Economics ,

Vyacheslav Kudryavtsev, PhD in Economics

Kharkiv National Automobile and Highway University

Summary: The subject of this work is the theoretical basis of formation mechanism for ensuring economic security. The aim is to develop a methodological approach to managing economic security. In order to obtain reasonable conclusions in the process used methods of abstraction, analysis and synthesis. This paper explains the purpose of security concepts, from a systems perspective, as well as the nature of concepts reliability and efficiency. Established that the concept of efficiency and reliability needed to increase the stability of economic security, because resistance is a common criterion of economic security in the long time interval, which is achieved through the combination of favorable impacts the efficiency and reliability of the company. The paper also proposed the system of governance of economic security, and the mechanism of control of economic security. The practical significance of the results is that the main provisions of the some extent may be a contribution to the study of economic theory and economic security factors that determine it. The main results of the methodology can be applied in practice companies. Thus, the mechanism in the control of economic security, which on the basis of the system has to ensure economic security, allows you to respond to external and internal threats and thus ensure long-term and safe operation of the enterprise.

Keywords: security, system reliability, efficiency, stability, providing a mechanism.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні потребує від підприємств самостійного прийняття економічних рішень як в оперативному, так і в стратегічному управлінні. Підприємства опинилися в нових для себе умовах господарювання, до яких не були готові. Більш того, розрив встановлених економічних зв'язків сприяв росту невизначеності і негативно відбився на стані підприємств. Таким чином питання забезпечення економічної безпеки набуває системного значення, і призводить до відповідної розробки та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним питанням економічної безпеки підприємства та проблемам її забезпечення присвятили свої дослідження наступні вітчизняні науковці: О. Барановський, В. Геєць, Є. Олейніков, Г. Казаченко, Г. Пастернак-Таранушенко, Л. Паштова, Б. Губський, В. Мунтіян, М. Єрмошенко, Н. Власова, О. Ареф'єва, О. Полушкін, О. Ляшенко, О. Черняк [1-10]. Із зарубіжних вчених, погляди яких вивчалися в процесі дослідження, слід відзначити В. Ойкена, І. Шумперта, Я. Корнаї.

Невирішені складові загальної проблеми. Визначення особливостей управління економічною безпекою на підприємстві в умовах ринкової трансформації потребує передусім теоретичного осмислення, визначення й оцінки функцій механізму забезпечення його економічної безпеки.

Формування цілей статті. Вдосконалення методичної бази щодо управління системою економічної безпеки підприємства за рахунок формування ефективного й адекватного вітчизняним умовам господарювання механізму забезпечення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглядати поняття «безпека» у загальному вигляді, то його можна охарактеризувати як стан захищеності життєво важ-

ливих інтересів. Діяльність по забезпеченню безпеки можна представити у вигляді складної системи, що складається з взаємозалежних і взаємообумовлених рівнів. Отже, з точки зору системного підходу економічну безпеку підприємства можна визначити як внутрішній економічний стан, який передбачає можливість виживання підприємства, здатність чинити опір загрозам і пристосовуватись до змін зовнішніх факторів, та відображає міцність та надійність його елементів, вертикальних і горизонтальних зв'язків у середині системи, які дають змогу витримувати внутрішні та зовнішні навантаження.

В рамках економічної системи можна виділити групи показників, які характеризують: обсяги виробництва, виробничо-технологічний потенціал, фінансово-економічну стабільність.

Показники, що характеризують обсяги виробництва і реалізації – необхідні для можливості оцінки виробничого потенціалу системи і функціонуванні на зовнішньому ринку.

Показники другої групи використовуються для оцінки потенційних можливостей збільшення потужностей виробництва за рахунок впровадження нових методів організації виробництва і технологій.

Показники, що характеризують фінансово-економічну стабільність, відображають рівень незалежності і самодостатності систем, тобто наявність можливості формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на всіх стадіях виробничо-господарчого процесу.

Стійкість системи економічної безпеки можна виразити сукупністю двох найважливіших показників – ефективністю і надійністю.

Поняття надійності слід використовувати для оцінки ступеню впливу негативних факторів на результативність системи, швидкості реагування та адаптації системи при мінімальних затратах. Під надійністю розуміється здатність системи в процесі функціонування зберігати стабільність та безперервність роботи.

Системна надійність визначається наступними факторами:

- досконалістю системи економічної безпеки підприємства,;
- резервними запасами всіх видів ресурсів, що має підприємство, які можуть бути використані для протидії впливу зовнішніх і внутрішніх загроз;
- високим рівнем організації, експлуатації та управління системою економічної безпеки підприємства.

Крім того, слід зазначити, що головна ціль управління надійністю в процесі розвитку системи полягає в обґрунтуванні прийняття рішень при прогнозуванні найбільш вірогідних негативних умов. Недостатня надійність приводить до ряду негативних наслідків: відсутності збалансованості функціонування системи; зниженню ефективності системи; росту невизначеності, і як наслідок, відтоку фінансових, матеріальних та людських ресурсів; недовірі зовнішніх інвесторів, виробників і потенційних споживачів.

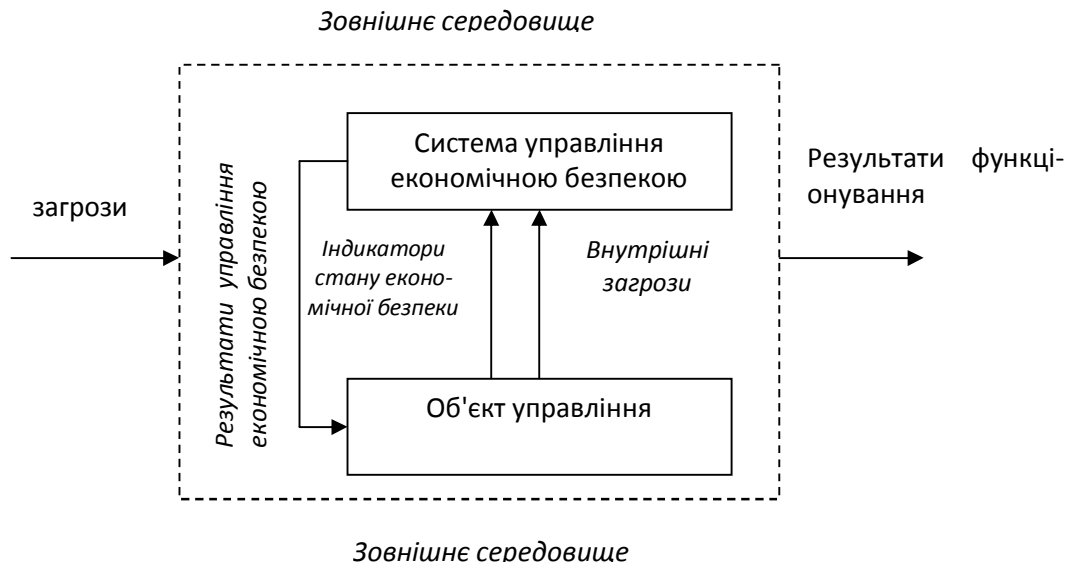
При оцінюванні і моделюванні рівня економічної безпеки, разом із показником надійності вводиться показник ефективності. Під ефективністю при цьому розуміють ступінь здатності системи реалізувати поставлені перед нею задачі. Для виробничо-економічних систем під ефективністю розуміють стан системи, близький до екстремального, що відповідає її максимальній продуктивності і завантаженості. Це включає в себе прогресивні технології, максимальну завантаженість всіх видів ресурсів, всі види стимулювання виробництва з цілю отримання максимальної продуктивності системи, максимального обігу товарів, а також максимального прибутку [5].

На ефективність функціонування всієї системи впливає ефективність окремих елементів, а також політика керівництва стосовно її подальшого розвитку, а саме, ефективність проведення заходів безпеки; ефективність витрат, пов'язаних із збереженням резервів і запасів для забезпечення надійності; ефективність вибору того чи іншого шляху розвитку.

Для визначення рівня такої ефективності розраховується ефективність, що відповідає різниці між витратами на проведення відповідних заходів і витратами на усунення наслідків бездіяльності.

Поняття ефективності і надійності необхідні для підвищення стійкості системи. При цьому, слід враховувати те, що деякі фактори підвищуючи показник надійності, можуть знизити показник ефективності, і навпаки. Але існує також і безліч факторів що сприятливо впливають як на ефективність, так і на надійність функціонування підприємства. Отже загальним критерієм економічної безпеки є його стійкість в довгостроковому часовому інтервалі, яка досягається шляхом комбінацій позитивних впливів факторів надійності і ефективності.

У зв'язку з тим, що економічна безпека – це кількісна і якісна характеристики економічних можливостей системи з точки зору її здатності до самовиживання і розвитку в умовах дестабілізуючого впливу непередбачених зовнішніх і внутрішніх факторів. Система управління повинна оперувати такими поняттями як загрози і стан системи і вже на підставі отриманої інформації розробляти заходи впливу на економічну безпеку [6]. Система управління економічною безпекою являє собою складну відкриту систему. При цьому складність визначається складністю самого об'єкту, а відкритість обумовлена необхідністю враховувати разом із внутрішніми загрозами – зовнішні (рис. 1).

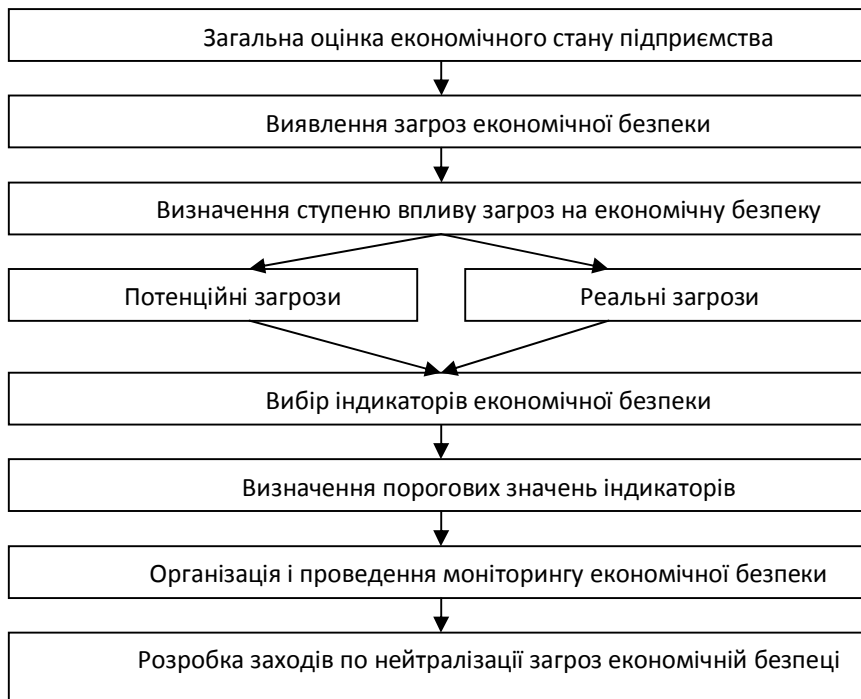
Рисунок 1 – Система управління економічною безпекою

Процес управління економічною безпекою повинен, перш за все, базуватись на аналізі загроз економічної безпеки, і стані самої системи. При цьому управління економічною безпекою повинне бути спрямоване на передбачення загроз і своєчасне реагування на них, ефективну ліквідацію наслідків від проявів загроз, а також на зменшення витрат від наступу руйнівної загрози. Стан такої складної системи як економіка та суспільство визначається великою кількістю факторів, різноманітність і взаємопов'язаність яких створюють додаткові труднощі в процесі визначення ступеню і спрямування їх впливу на стан всієї системи, що потребує розробки механізму управління економічною безпекою (рис. 2).

Перш за все оцінюється економічний стан підприємства на предмет відповідності загальноприйнятим в економічній теорії принципам сприятливих тенденцій розвитку. Ці принципи включають в основному розгляд таких питань як: чи має місце зростання економічного потенціалу підприємства та розширене відтворення основних фондів; чи здійснюється підвищення продуктивності праці за рахунок впровадження результатів науково-технічного прогресу; чи не досягаються при цьому ці показники на шкоду якості продукції та безпеки виробничого процесу; чи будується кадрова політика на принципах стимулювання інтенсивної, ефективної та якісної праці і т.д. Аналіз ситуації відповідно до даних критеріїв дозволяє відповісти на принципово важливе питання: чи є ситуація що склалась за певний період економічно благоприємною, або очевидно, що навіть при такій загальній оцінці має місце невідповідність динаміки економіки підприємства базовим принципам ефективної економіки. Останній випадок означає, що підприємство перебуває в загрозовому становищі.

Наступним етапом реалізації механізму є виявлення загроз економічній безпеці, тобто тих виробничо-економічних аспектів, які в силу тих чи інших обставин негативно позначаються на стійкості функціонування та ефективності економіки підприємства. Відомо, що загрози можна розподілити на реальні і потенційні. Для реальних загроз необхідно оцінити тенденції і силу їх розвитку, можливості негативного впливу на систему. Для потенційних загроз слід оцінити вірогідність їх настання, тобто вірогідність переходу в реальні загрози, а також виявити можливості які б сприяли недопущенню цього переходу. При цьому у разі оцінки загальної економічної ситуації як сприятливої, не виключається наявність загроз, які можуть мати потенційний характер, або погроз, що реалізувалися не в по-

вній мірі і, тим самим, не зробили критичного значення на базові параметри економіки, проте здатних у своєму розвитку призвести до негативних наслідків.

Рисунок 2 – Механізм управління економічною безпекою підприємства

Далі, після виявлення на якісному рівні кола загроз економічній безпеці, необхідно виділити ряд індикаторів, що кількісно визначають ступінь їх впливу на економіку (в тому числі і для визначення пріоритетів заходів по їх подальшій нейтралізації). Однак, самі по собі індикатори не можуть відобразити рівень загроз, тобто ступінь їх впливу на стійкість функціонування. Тому їх необхідно доповнити критеріями – пороговими значеннями. При цьому слід зазначити, що в результаті досліджень різних підходів до проблеми можна зробити висновок, що універсальних і однозначних критеріїв у соціально-економічному середовищі бути не може і потрібне, в умовах динамічного розвитку ситуації, їх постійне коректування і перегляд.

Основним моментом механізму управління економічною безпекою є постійне проведення моніторингу, який передбачає порівняння звітних і прогнозних документів, фактичних і прогнозних параметрів економічного розвитку підприємства, сформованого переліку індикаторів з пороговими значеннями і виявлення випадків відхилення цих фактичних і прогнозних параметрів від граничних значень в гіршу сторону. У кожному випадку такого відхилення необхідно вказати:

- причини, що призвели до зазначеного відхилення;
- можливі негативні наслідки цього відхилення.

За результатами моніторингу в обов'язковому порядку необхідна розробка заходів, які пропонується прийняти з подолання цих відхилень і по нейтралізації можливих негативних наслідків.

Важливо відзначити, що сама необхідність формування та обліку порогових значень виникає лише в кризовій фазі розвитку економіки: в умовах динамічного розширеного відтворення повинні використовуватися оптимальні показники, що забезпечують сприятливий ступінь стійкості економіки, перспективи розширення бюджетного потенціалу, а не його критичні точки.

Висновок. Отже, нами запропоновано механізм управління економічною безпекою підприємства, який на підставі безперервної роботи системи забезпечення економічної безпеки, дає змогу своєчасно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози і, тим самим, забезпечувати довгострокову і безпечну роботу підприємства. Крім того, слід зазначити, що загальним критерієм системи економічної безпеки є її стійкість в довгостроковому часовому інтервалі, яка досягається шляхом комбінацій благоприємних впливів факторів надійності і ефективності.

Перелік посилань:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека / О. І. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство : Моногр. / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. В. М. Геєця. – ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
3. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : Учеб. / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Издательство «Экзамен», 2004. – 768 с.
4. Козаченко Г. В., Пономарев В. П., Ляшенко О. М. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения : Моногр. / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко. – К. : Либра, 200. – 280 с.
5. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы : Учеб. / под ред. А.П. Градова. – СПб. : Специальная литература, 1995. – 411 с.
6. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : Моногр. / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
7. Паштова Л. Г. Инвестиционная составляющая экономической безопасности: Моногр. / Л. Г. Паштова – М.: Изд-во Гном и Д, 2001. – 240 с.
8. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. В. Губський. – К. : ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 121 с.
9. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : Моногр. / Мунтіян В. І. – К. : КВІЦ, – 1999, – 464 с.
10. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Жаліло Я.А. // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – С. 97-105.

Стаття надійшла: 06.02.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.

УДК 338.43:[334.72-022.51.025:330.341]

JEL Classification: Q 18

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Назаркевич О. Б., аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка

Анотація. Сільське господарство є пріоритетною у розвитку галузю національної економіки України. Перспективними формами розвитку сільськогосподарської діяльності є малі сільськогосподарські підприємства. Малі форми господарювання є основою розвитку українського села і забезпечення продовольчої безпеки. Проте у сучасних умовах ефективному функціонуванню і розвитку малого аграрного підприємництва перешкоджає низка проблем, вирішення яких потребує державного втручання. Предметом дослідження є методичні та теоретичні основи оцінки економічної безпеки малих сільськогосподарських підприємств в Україні. Метою статті є вивчення основних проблем функціонування малих сільськогосподарських підприємств, що стримують успішний їх розвиток. Для досягнення мети дослідження використано системний підхід, SWOT-аналіз і метод логічного узагальнення.

У статті визначено сильні і слабкі сторони малих аграрних підприємств, а також можливості і загрози, що впливають на нього із внутрішнього і зовнішнього середовища. Виділено основні проблеми розвитку малих аграрних підприємств. На основі виявлених проблем та загроз економічній безпеці малих сільськогосподарських підприємств визначено можливості її зміцнення. Розглянуто сутність економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. Запропоновано систему заходів щодо подолання існуючих загроз та виявлення нових можливостей для малих виробників сільськогосподарської продукції в Україні. Серед перспективних напрямів розвитку малих аграрних підприємств в Україні варто виокремити нові види несільськогосподарської діяльності. Зарубіжний досвід показує необхідність переходу українського виробника до використання системи органічного землеробства. Важливою питанням для малих підприємств залишається державна підтримка розвитку сільськогосподарської кооперації. Результати дослідження можна застосовувати в сфері державного регулювання сільськогосподарськими підприємствами.

Ключові слова: мале аграрне підприємництво, економічна безпека, загроза, рентабельність, SWOT-аналіз, органічне виробництво